

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Somalia 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Somalia är ett land där federala stater, institutioner och myndigheter etableras parallellt med att de förväntas utföra sina uppdrag. Detta genomsyrar alla nivåer, från federal till regional och lokal nivå. Över 20 år av inbördeskrig och våld har satt spår och situationen för de mänskliga rättigheterna är fortsatt mycket allvarlig. De kränkningar och övergrepp av mänskliga rättigheter som pågår i skuggan av den pågående konflikten mellan regeringen, understödd av Afrikanska unionens insats i Somalia (AMISOM), och Al Shabaab är svåröverblickbara, men omfattande.

Somalia har ratificerat flera av de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter, men låg kapacitet hos myndigheter, bristande och i många fall avsaknad av relevant lagstiftning samt harmonisering av lagstiftningen mellan federal och regional nivå hindrar ofta deras efterlevnad. Situationen för kvinnor och flickor är särskilt svår med mycket höga nivåer av könsbaserat och sexuellt våld. Kvinnor är marginaliserade, utsatta för övergrepp och saknar till stor del tillgång till ett rättsväsende som kan tillvarata deras intressen. Somalia har också den högsta förekomsten av kvinnlig könsstympning i världen. Godtyckliga frihetsberövanden och utomrättsliga avrättningar och hot och våld är vanligt förekommande. Avsaknaden av en formell och fungerande rättsapparat i stora delar av landet har lett till utbredd straffrihet och små möjligheter till ansvarsutkrävande.

En handlingsplan för genomförande av Somalias strategi för mänskliga rättigheter antogs 2015. Som ett led i detta arbete ratificerade Somalia senare samma år barnkonventionen, med reservation för de artiklar som ansågs gå

emot allmänna principer i sharia. Under 2016 har Somalia antagit en lag om att etablera en oberoende kommission för mänskliga rättigheter och har inlett planeringsarbete för att tillträda FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor.

Somalia har minst 1,1 miljoner internflyktingar som flytt klimatkatastrofer, såsom torka och översvämningar, konflikter och militära operationer. Denna grupp är ofta särskilt utsatt för övergrepp såsom vräkningar och sexuellt utnyttjande av väpnad personal. Stängningen av det stora flyktinglägret Dadaab i Kenya har inneburit ökade utmaningar då ungefär 200 000 människor planeras återvända till Somalia, vilket sätter ytterligare tryck på redan svaga institutioner.

Trots att den somaliska nationella armen (SNA) tillsammans med AMISOM har genomfört ett antal offensiver mot den islamistiska väpnade gruppen Al Shabaab har den somaliska regeringen alltjämt begränsad kontroll över delar av södra och centrala Somalia. Al Shabaab fortsätter att begå grova övergrepp såsom kidnappningar, våldtäkt, urskillningslöst våld och tvångsrekrytering av barnsoldater i dessa områden. Det försvårar också civilsamhällesorganisationers verksamhet och försök att nå ut med humanitärt stöd till utsatta områden. Den somaliska regeringen har inte lyckats skydda civila, inklusive journalister och andra yrkesgrupper, som utgör måltavlor för attacker, framför allt – men inte enbart – från Al Shabaab.

Det rapporteras om att övergrepp och brott mot civila begås av säkerhetsstyrkorna i hög grad och att myndigheter och regering saknar kapacitet och ibland politisk vilja att agera. Den somaliska nationella säkerhetstjänsten (*National Intelligence and Security Agency* – NISA) har vid ett flertal tillfällen frihetsberövat individer under långa perioder utan mandat och någon rättslig process. Rapporter förekommer också relativt ofta om urskillningslöst dödande av civila av SNA, AMISOM och ibland andra utländska styrkor.

Somalia har sedan 2011 tagit steg mot ökad stabilitet och återuppbyggnad av en fungerande stat med kapacitet att ta sig an nationella och internationella åtaganden. Som ett led i detta har landet återupptagit granskningen i FN:s universella granskningsmekanism (*Universal Periodic Review*, UPR).

II. RÄTTSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Den federala interimsförfattningen, som antogs 2012, kompletteras med regionala konstitutioner. Även om federal lagstiftning i princip gäller i hela landet finns ingen enhetlig tillämpning i regionerna, framför allt inte i Puntland och Somaliland som etablerade sina egna mer eller mindre självständiga strukturer efter centralstatens sönderfall 1991. Processen att etablera en federal stat är pågående och strukturen för makt- och resursfördelning kommer att ta tid att lägga fast.

Interimsförfattningen fastställer det federala rättsväsendets oberoende. Rättsväsendet kan dock inte sägas vara oberoende från vare sig stat- eller klanintressen. Dessa påverkar utnämningen av domare, som inom ramen för klandynamiken också ibland företräder klanintressen. Domstolarnas bristande administrativa kapacitet i kombination med otillräcklig infrastruktur och säkerhet försvårar tillgången till rättvisa. Detta undergräver i sin tur allmänhetens förtroende för de rättsliga institutionerna. Rättsskipningen undermineras även av svaga eller obefintliga tillsynsmekanismer samt brist på ansvarsutkrävande. Samtidigt pågår uppbyggnaden av rättsväsendet och etableringen av riksåklagarmyndigheten år 2015 var ett stort framsteg i detta avseende. Inrättande av rättsliga institutioner i regionerna går långsamt, varför tillgången till rättvisa är mycket begränsad på lokal nivå.

Det somaliska rättssystemet utgör en blandning av civil- och sedvanerätt, samt klanbaserade konfliktlösningsmekanismer och sharialagar. Interimsförfattningen slår fast att alla lagar måste vara i överensstämmelse med sharia. De informella rättsskipningsmekanismerna undergräver kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter. Det är ännu oklart vilket rättssystem som ska bli det slutgiltigt rådande i Somalia och justitieministeriet leder ett arbete om att ta fram modeller för ett framtida system.

Korruptionen i Somalia är utbredd och landet rankades på plats 167 av 168 i *Transparency Internationals* index över upplevd korruption år 2015. Korruptionen underminerar den pågående politiska processen och statsbyggandet. Rättsväsendet i sig genomsyras av korruption och mutor används ofta för att påverka domstolarnas beslut i bland annat tvister om äganderätten till mark eller hus. Den federala regeringen och de regionala

administrationerna, inklusive Somaliland, saknar reella förvaltningsstrukturer och processer för att effektivt förhindra och bekämpa korruption.

Begränsade framsteg har gjorts för att etablera effektiva och samordnade nationella säkerhetsinstitutioner. Trots att den så kallade Guulwade-planen, som utgör ett ramverk för uppbyggnaden av en nationell armé, antagits agerar flera lokala miliser fortfarande utanför federal och regional kontroll. De nya regionala administrationerna har begränsad kapacitet och fragmenteringen av säkerhetsaktörerna samt brist på oberoende tillsynsmekanismer och ansvarsutkrävande underminerar skyddet för civilbefolkningen. Framsteg görs på federal och regional nivå för att säkerställa ett nationellt ramverk för den civila polisen.

Enligt FN finns ingen lag som reglerar den nationella säkerhetstjänsten, *National Intelligence and Security Agency* (NISA). Det finns heller ingen oberoende civil tillsyn och kontroll av verksamheten, vilket har lett till ett antal överträdelser där NISA åsidosätter internationell rätt, inklusive de garantier som fastslås i Somalias interimsförfattning. Begränsningar av civila och politiska rättigheter med hänvisning till nationell säkerhet förekommer.

En översynsprocess för att fastställa en ny författning som ska antas efter en folkomröstning pågår, men i långsam takt. Arbetet, som har legat på is under valprocessen under senare halvan av 2016, kan återupptas först när den nya regeringen är på plats i början på 2017. En ny författning kommer därför sannolikt inte att vara klar för en eventuell omröstning förrän tidigast 2018. Etableringen av statliga institutioner, inklusive en fungerande rättsapparat, har inletts.

En lag som etablerar en oberoende kommission för mänskliga rättigheter har undertecknats. Lagstiftningen är enligt FN i stort sett i linje med internationell standard.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Interimsförfattningen definierar makten och ansvarsfördelningen mellan de dömande, verkställande och lagstiftande instanserna, även om det finns en del oklarheter mellan presidenten och premiärministerns befogenheter. Inga allmänna val har hållits sedan 1960-talet. Allmänna val skulle hållas 2016,

men de konstitutionella förutsättningarna och den säkerhetsmiljö som behövs för att genomföra sådana bedömdes ännu inte vara på plats. Parlamentet enades om en lösning för att säkra ökad representation från regionerna genom att låta dryga 14 000 delegater rösta. Även om valen inte var allmänna innebar det att parlament och president valdes av betydligt fler än vad som var fallet när tidigare parlament bildades 2012.

Efter förhandlingar och valprocessen under 2016 utgörs det federala parlamentet av två kamrar med 275 medlemmar i nationalförsamlingen (*House of the People*) och 54 medlemmar i senaten (*Upper House*). Parlamentet väljer presidenten som i sin tur utser en premiärminister och regering. Regeringen måste godkännas av parlamentet. Sammansättningen i nationalförsamlingen baseras på den klanbaserade så kallade 4,5-formeln, som gynnar de fyra stora klanerna på bekostnad av minoritetsklanerna, medan senaten utgörs av representanter för de nya federala medlemsstaterna. Somaliland utser inte formellt representanter till parlamentet, utan dessa utses istället av klanerna som härstammar från Somaliland-regionen.

Det federala parlamentet har antagit en lag om etablering av politiska partier och alla politiska partier är skyldiga att registrera sig inför det planerade allmänna valet 2020. Samtliga parlamentariker är dessutom skyldiga att ansluta sig till ett politiskt parti under 2018. Landet har idag en kombination av politiska partier och klanrepresentation. Partistrukturen är mycket svag och har inget egentligt politiskt inflytande.

Trots visst informellt inflytande har kvinnor, liksom unga och minoriteter, traditionellt varit exkluderade från formella maktstrukturer i Somalia. Politiska och diplomatiska ansträngningar har dock resulterat i att nuvarande parlamentet består av 25 procent kvinnor. Utmaningar kvarstår dock för att säkerställa reellt inflytande i beslutprocesserna.

Det civila samhällets utrymme

Det finns inte något rättsligt och institutionellt ramverk för det civila samhället, men en nationell policy för civilsamhällesorganisationer håller på att tas fram. Med undantag för de områden som kontrolleras av Al Shabaab kan man i regel fritt ansluta sig till de civilsamhällesorganisationer som finns i landet. Dock visar, enligt UNSOM:s avdelning för mänskliga rättigheter, enskilda fall på att civilsamhället tenderar att hålla avstånd till känsliga frågor och att det råder i praktiken självcensur. De flesta av

civilsamhällsorganisationerna arbetar främst med social utveckling och endast i mindre utsträckning med påverkansarbete och utkrävande av ansvar från myndigheter. De civilsamhällesorganisationer som existerar uttrycker ofta att de upplever en brist på tillgång till information om den pågående samhällsplaneringen och att deras röster är marginaliserade i processen.

Rapporter förekommer om frihetsberövanden och påtvingade försvinnanden av människorättsförsvarare, fredsaktivister och politiskt aktiva i hela landet.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Bristen på säkerhet och den pågående konflikten mellan regeringens styrkor, AMISOM och Al Shabaab har lett till ett stort antal civila offer. Enligt UNSOM:s avdelning för mänskliga rättigheter uppgår siffran till omkring 2 000 dödade och skadade under perioden fram till december 2016. Enligt FN:s senaste granskningsrapport, som kom i oktober 2016, har ökade antal flyganfall mot civila och militära mål i framförallt Gedo, Hiran, Middle Shabelle och Lower Juba medfört allvarliga konsekvenser för civilbefolkningen. *Human Rights Watch* rapporterar om ökat våld i Galkayo där den tidvis uppblående konflikten mellan Galmudug-administrationen och Puntland vid återkommande tillfällen tvingat civila att fly området.

Al Shabaab fortsätter att attackera militära baser och regeringsbyggnader, ofta med stort antal döda och skadade civila som följd. Al Shabaab har även genomfört ett antal attacker mot så kallade ”mjuka” civila mål såsom hotellbyggnader. Även FN har utsatts för komplexa attacker mot både konvojer och byggnader. Al Shabaab genomför även hårda bestraffningar i områden under dess kontroll, vilket inbegriper urskillningslöst våld i form av offentlig arkebusering, halshuggning eller stympning av händer och fötter. I jakten på inkomst utövar Al Shabaab våld och hot om våld mot civilbefolkningen för att säkerställa beskattning (så kallad *zakat*). Civila tvångsrekryteras, inklusive barn.

De nationella säkerhetsstyrkorna och den nationella säkerhetstjänsten har också anklagats för att vara skyldiga till grova övergrepp mot civilbefolkningen. Enligt FN finns även indikationer på att kollektiv bestraffning av nära familjemedlemmar och släktingar till Al Shabaab är en

växande trend, framförallt i centrala och södra delarna av landet. Enligt rapport från UNSOM:s avdelning för mänskliga rättigheter har Jubaland som praxis att beordra familjemedlemmar till Al-Shabaab att lämna alla områden under dess kontroll och hotat med tvångsavhysning.

Interimsförfattningen förbjuder tortyr. Trots indikationer och spridda uppgifter om tortyr finns inga rapporter om systematisk tortyr tillgängliga. Bristen på tillträde till fängelser och anstalter på grund av säkerheten försvårar granskning av situationen.

Förhållanden på fängelser och anstalter är ofta mycket svåra och ibland direkt livshotande. UNODC och UNSOM rapporter om varierande grader av inhuman behandling. Fängelserna är ofta överbelagda med otillräcklig sanitet, hälsovård, mat, vatten, ventilation och belysning. Fångar måste förlita sig på sina familjer och klaner, som ofta betalar kostnader för uppehälle i samband med frihetsberövanden.

Barn och unga som rekryterats av Al Shabaab grips ofta i samband med säkerhetsoperationer mot Al Shabaab och hålls fängslade tillsammans med vuxna. Unga kan även fängslas på begäran av föräldrar som en form av disciplinär åtgärd eller för att förhindra att de tvångsrekryteras av Al Shabaab.

Somalia har alarmerande nivåer av könsrelaterat och sexuellt våld och enligt *Human Rights Watch* har både den somaliska armén och AMISOM begått övergrepp. Internflyktingar är särskilt utsatta. Även män och pojkar drabbas av könsrelaterat våld, såsom tvångsrekrytering till klanmiliser eller Al Shabaab samt genom så kallade ”*revenge killings*”, och annat konfliktrelaterat våld. Rättssystemet har bristande kapacitet och förmåga att hantera könsrelaterat våld.

Information om människohandel i Somalia är ytterst bristfällig och otillförlitlig. Enligt FN förekommer handel med kvinnor och flickor, både inom Somalia och till andra länder, bland annat Kenya. Offren är oftast kvinnor som säljs för prostitution till bordeller i Nairobi eller vidare till Sydafrika eller Europa. Minderåriga säljs även som billig arbetskraft i Kenya. Särskilt utsatta är kvinnor och barn från fattiga familjer och internflyktingar.

Dödsstraff

Dödsstraff utdöms av både federala och regionala administrationer och förekommer i centrala och södra Somalia, såväl som i Puntland och Somaliland. Dödsstraff finns på straffskalan bland annat för mord och för anknytning till Al Shabaab. Prövning verkställs ofta i hast och fångar nekas ibland tillgång till juridiskt ombud. Det finns uppgifter om att militärdomstolar utdömer dödsdomar även mot civila, inklusive minderåriga, efter mycket bristfälliga rättsprocesser.

FN rapporterar att totalt 83 dödsstraff utdömts under 2016 där flertalet domar gäller personer i säkerhetsstyrkor och Al Shabaab. Tillförlitlig nationell statistik kring det totala antalet avrättningar är inte tillgänglig, men FN uppskattar att 20 personer avrättades 2016, varav åtta civila.

Riksåklagaren har förklarat att strategin vad gäller dödsstraff är att stegvis gå mot ett *de facto* moratorium, men att ett lagbundet moratorium inte förefaller möjligt.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Den federala interrimsförfattningen förbjuder godtyckligt frihetsberövande. Det förekommer dock rapporter om frihetsberövanden och påtvingade försvinnanden av människorättsförsvarare, fredsaktivister och politiskt aktiva i hela landet. Vidare förekommer tvångsrekrytering av barn till Al Shabaab och andra väpnade grupper.

Det finns inga säkra uppgifter om antalet frihetsberövade i Somalia, men det finns ett mönster av godtyckliga frihetsberövanden och olaglig internering. Över 4 000 godtyckliga frihetsberövanden har enligt FN rapporterats under 2016. Merparten inträffade under säkerhetsoperationer riktade mot Al Shabaab.

Rörelsefriheten i Somalia begränsas i hög grad av konflikten och den säkerhetsrisk som resor i landet innebär.

I Somalia förekommer, enligt flera trovärdiga källor, så kallade ”*detention centers*” dit minderåriga kan skickas av sina föräldrar om de enligt föräldrarnas uppfattning har hamnat ”i fel sällskap”, blivit kriminella eller inte upplevs följa sociala och kulturella regler. De frihetsberövade lever ofta under svåra förhållanden och hålls enligt uppgift inlåsta, ibland till och med fastlåsta med

kedjor. De tillåts inte ha kontakt med yttvärlden och det är inte ovanligt att de frihetsberövade utsätts för våld. Det förekommer även att minderåriga från Sverige mot sin vilja skickas till släktingar eller ”*detention centers*” i Somalia, alternativt att de kvarlämnas efter semester eller andra besök.

Rättssäkerhet

Det allmänna rättssystemet är mer eller mindre ur funktion i stora delar av landet. Rättsskipning domineras av informella och klanbaserade konfliktlösningsmekanismer som är en kombination av sedvanerätt och sharialagstiftning, vilket gör att tillgång till rättvisa är mycket begränsad, framförallt för kvinnor. För brottsoffer som söker rättvisa står att välja mellan ett svagt formellt rättsväsende med bristande kapacitet och förmåga eller det informella rättssystemet (*Xeer*) som snarare ser till kollektivet – klanen – än individen. Dock uppger FN att flera våldtäktsfall har avgjorts av domstol utan inblandning från klaner sedan sexualbrottlagstiftningen infördes i september i år.

I de områden som kontrolleras av AMISOM och SNA utgör de i hög utsträckning den reella ordningsmakten och civila myndigheter, i den mån de existerar, har mycket begränsad eller ingen översyn över säkerhetsstyrkorna. Vidare förlitar sig rättssystemet till stor del på militärdomstolar, vilka därmed även prövar och dömer i civila mål. Steg tas dock i riktning mot att förflytta civila mål till civila domstolar i den mån säkerhet, resurser och kapacitet tillåter. Rapporter om övergrepp på civilbefolkningen undersöks sällan och kapaciteten att följa upp fall som rapporterats är begränsad.

Harmonisering av lagstiftning mellan federal och regional nivå är bristfällig, vilket blir tydligt då till exempel det gäller frihetsberövande av barn. Den federala lagstiftningen sätter gränsen till 18 år medan en region som Puntland sätter gränsen vid 14 år.

Straffrihet

Straffriheten är utbredd i hela landet. Kvinnor som utsätts för sexuellt våld och våldtäkt får sällan tillgång till rättvisa utan bestraffas ofta i dubbel bemärkelse då klansystemet istället använder sig av ett så kallat kompensationsystem, där offret ofta tvingas gifta sig med förövaren. Straffriheten drabbar även i hög grad marginaliserade grupper som står utanför det klanbaserade systemet för ansvarsutkrävande.

Trakasserier och våld mot journalister, där den nationella säkerhetstjänsten och Al Shabaab står för majoriteten av övergreppen, får inte några egentliga konsekvenser. Trots att den federala regeringen har utfäst att de som begår övergrepp ska hållas ansvariga undersöks sällan övergrepp som begåtts av säkerhetstjänsten eller polisen. *Committee to Protect Journalists* rankar år 2016 Somalia för andra året i rad som nummer ett bland länder med hög grad av straffrihet för brott mot journalister.

Säkerhetssituationen försvårar till stor del tillgången till rättvisa och regeringen visar sällan förmåga eller ambition att följa upp övergrepp som begås av säkerhetsstyrkor och polis. Det finns heller ingen fungerande tillsynsmekanism för vare sig säkerhetstjänsten eller den federala polisen.

Enligt UNSOM:s avdelning för mänskliga rättigheter utfärdas amnestier regelbundet till före detta Al Shabaab-kombattanter, både av den federala presidenten och av regionala presidenter.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Interimsförfattningen fastställer yttrandefriheten samt rätten att sprida information. Även om landets nya medielag, som antogs i januari 2016, fastställer rätten till yttrandefrihet är vissa delar fortfarande oförenliga med internationell standard. Lagen etablerar bland annat en regleringsmyndighet som inte är oberoende från regeringsinflytande.

Somaliska journalister arbetar i en kaotisk och politiserad miljö där medieägandet uppfattas följa, eller de facto följer, klan eller politiska linjer. Tidningsläsandet är begränsat och radio är det mest spridda mediet, vilka ofta har websidor kopplade till sig. Det finns några få lokala och satellit-TV-stationer. Tillgången till internet är mycket begränsad, medan användandet av mobiltelefoner är mer utbredd på grund av en stark och växande telekommunikationsindustri.

Processen inför valet 2016 och inrättandet av delstater har, i kombination med den väpnade konflikten med Al Shabaab, inneburit en ökad politisk kontroll av nyhetsinnehållet och självcensuren är utbredd. Enligt en rapport från *Human Rights Watch* från maj 2016 är både federala och regionala myndigheter ansvariga för censur. Trakasserier och våld mot journalister kommer från flera håll, där den nationella säkerhetstjänsten och Al Shabaab står för majoriteten av övergreppen.

Enligt en FN-rapport anhölls 65 journalister under 2016. Den nationella säkerhetstjänsten står för direkta hot och trakasserier mot journalister och upprätthåller även förbud mot vissa typer av innehåll som anses hota den nationella säkerheten, till exempel rapportering om Al Shabaab. Media är även en direkt måltavla för Al Shabaab, vilka ser radio och internet som viktiga delar av sin rekryterings- och propagandaverksamhet. Somalia har plats 167 av 180 länder i Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex 2016 och situationen klassificeras som ”väldigt allvarlig”.

I Somaliland, där makten är konsoliderad och kontrollmekanismerna mer utvecklade, förekommer mer sofistikerade angrepp där lagrummet används som ett medel för att stänga ned medier. Bland annat har man stipulerat att ”falska nyheter” är olagligt och använder detta som ett verktyg för att förhindra rapportering om det som regeringen uppfattar som känsliga frågor. Även Puntland använder allt mer avancerade kontrollmetoder och har frihetsberövat journalister, stängt ned mediehus och förbjudit radiosändningar.

Somalias telekommunikationssektor har genomgått en snabb expansion och drivs av hård konkurrens mellan de många telekommunikationsföretag som verkar i landet. Myndigheterna begränsar inte tillgången till internet, och det finns inga trovärdiga rapporter om att regeringen utomrättsligt övervakar privat kommunikation. Al Shabaab har dock förbjudit en del företag från att tillhandahålla tillgång till internet och tvingar ibland telekommunikationsföretag att stänga datatjänster i områden under deras kontroll.

Mötes- och föreningsfrihet

Den federala interimsförfattningen, Puntlands författning och Somalilands grundlag garanterar alla förenings- och mötesfrihet. Trots detta förhindrar ibland säkerhetsstyrkor och den nationella säkerhetstjänsten demonstrationer och organiserade möten. Det federala inrikesministeriet kräver fortsatt godkännande för alla offentliga sammankomster. Den somaliländska regeringen har förbjudit de politiska partierna från att hålla möten på hotell eller i offentliga utrymmen. Al Shabaab tillåter inte några sammankomster som inte fått deras godkännande i förväg. I många områden begränsas mötes- och föreningsfriheten i praktiken även av en allmän brist på säkerhet.

Det finns rapporter om att regionala myndigheter begränsar föreningsfriheten.

En svag fackföreningsrörelse begränsas av konflikter mellan olika rivaliserande grupperingar och en stundtals antagonistisk attityd från regeringens sida. Denna har vid upprepade tillfällen fällt i ILO instanser för brist på respekt för facklig verksamhet och inblandning i fackföreningars inre angelägenheter.

Religions- och övertygelsefrihet

Interimsförfattningen garanterar religionsfrihet i Somalia, men fastslår samtidigt att islam är statsreligion, förbjuder spridning av andra religioner samt föreskriver att alla lagar måste vara i enlighet med sharia. I praktiken är det socialt oacceptabelt att öppet praktisera någon annan religion än islam. De fåtaliga anhängarna av andra religioner håller en låg profil och utövar sin tro i slutna sällskap. I Al Shabaab-kontrollerade områden appliceras en strikt form av sharia baserad på wahhabism. Al Shabaab förtrycker även andra former av islam, till exempel den i Somalia traditionella sufismen vars religionsutövning Al Shabaab anser bryter mot sharia. Al Shabaab har förstört sufisters helgedomar, förhindrat dem att utöva ceremonier samt arresterat och dödat suffitiska präster och utövare.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Den federala regeringen har ratificerat tre av ILO:s åtta centrala konventioner; nummer 87 och 98 kring förenings- och förhandlingsfrihet samt 182 rörande förbud mot barnarbete. Regeringen har emellertid ännu inte vidtagit några åtgärder för att genomföra dessa konventioner.

Somalia har ingen arbetslagstiftning. Arbetsmarknadsministeriet har otillräcklig kapacitet att genomföra arbetsmarknadspolitiska åtgärder. De första strukturerade trepartssamtalen mellan arbetsgivare, arbetstagare och stat har enligt ILO hållits nyligen, vilket förhoppningsvis signalerar en mer konstruktiv relation mellan fackföreningsrörelsen och myndigheterna.

Ungefär 70 procent av den somaliska befolkningen är under 30 år och av dessa är uppskattningsvis mer än två tredjedelar undersysselsatta eller helt utan arbete. För kvinnor är situationen särskilt svår och uppemot 75 procent

saknar avlönat arbete. Brist på utbildning, i kombination med den besvärliga säkerhetssituationen och begränsade möjligheter att få tillgång till finansiella resurser och land, har medfört att kvinnor ofta har lågavlönade arbeten i den informella sektorn.

Barnarbete är utbrett. Barn och ungdomar arbetar vanligen med boskapsskötsel, jordbruk eller i hushåll från en tidig ålder. Barn arbetar också på gatan som försäljare av bland annat cigaretter och khat. Barn har rekryterats till väpnade grupper, främst av Al Shabaab. Bland de barn och ungdomar som lämnat Al Shabaab och nu hålls i förvar återfinns exempel på tvångsarbete, enligt ILO och UNICEF.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälso- och sjukvården i Somalia är till stor del finansierad med medel från internationellt humanitärt och utvecklingsbistånd och med privata medel. Staten har en begränsad budgetallokering till hälsa som täcker enbart löner till personal på hälsoministeriet. Det finns ingen självständig myndighet eller institution med ansvar för kvalitetssäkring och resursfördelning inom sjukvården. Enligt WHO är tillgången till hälso- och sjukvård främst koncentrerad till urbana områden och utförs av privata aktörer eller internationella och nationella civilsamhällesorganisationer.

Somalia är ett av länderna i världen med högst mödra- och barnadödlighet. En av 22 kvinnor dör varje år i samband med graviditet eller förlossning. Den utbredda könsstympningen medför att det är ofta förenat med direkt livsfara att föda barn. Var tredje timme dör en somalisk kvinna till följd av komplikationer i samband med graviditet eller förlossning. Nativiteten är fortsatt hög med ett genomsnitt av 6,6 barn per kvinna. Enligt strafflagen är abort olagligt och bedöms vara möjligt endast när det föreligger hög risk för kvinnans liv. Preventivmedel är tillgängligt i den offentliga hälsosektorn men användning av moderna preventivmetoder är mycket begränsad.

Ett av sju barn under fem års ålder dör och neonatala dödsfall, det vill säga dödsfall hos barn under de första 28 levnadsdagarna, förekommer i högre grad i Somalia än i något annat land i världen.

Rätten till utbildning

Interimsförfattningen ger alla somaliska barn rätt till kostnadsfri utbildning upp till gymnasienivå. I praktiken är utbildning dock varken kostnadsfri,

obligatorisk eller universell. Utbildningsbehoven i landet möts idag endast delvis genom ett lapptäcke av institutioner, privata och i mindre utsträckning offentliga, och i många områden har barn endast tillgång till koranskolor.

Endast 40 procent av den vuxna befolkningen kan läsa och skriva. Flickor går genomgående i lägre grad än pojkar i skolan på alla nivåer. Endast runt 30 procent av barnen påbörjar grundskoleutbildning. För gymnasieutbildning är motsvarande siffra 26 procent. Inom högre utbildning är antalet pojkar betydligt fler än flickor.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Den pågående konflikten har medfört att många vattenstationer är förstörda och landets vattensystem med vanskötta brunnar och källor leder till utbredd brist på rent vatten. Enligt uppgifter från UNICEF har knappt en tredjedel av befolkningen tillgång till rent vatten och bara en dryg femtedel har drägliga sanitära förhållanden. Situationen för barn är särskilt svår då de drabbas av allvarliga och ibland livshotande diarréer när de tvingas dricka smutsigt vatten. Situationen förvärras ytterligare av klimatförändringar som lett till att torka och översvämningar avlöser varandra, vilket drabbar jordbruket och därmed tillgången på mat. Många somaliska barn lider därför av svår näringsbrist.

Den sanitära situationen är värst i städer och tätbefolkade områden där avträden ligger nära bostäder och vattenkällor och där sophantering är undermålig. Sjukdomar såsom kolera härjar och skördar årligen hundratals offer. Värst drabbade är barn och kvinnor.

Tillgång till mat är direkt relaterat till regnperioderna och på senare år har regnperioderna blivit senare, kortare och underpresterande med långa årliga torrperioder som följd. På sex år har Somalia haft svält eller nära svält två gånger. Som direkt följd av att dåliga regnperioder skapar svår mat och vattenbrist för djur och människor. Tillgång till mat är också direkt relaterat till tillgång till land för odling och bete, och där ser man en skillnad i etniska grupper där de så kallade "bantu-folken", som diskrimineras i det etablerade klan-systemet, är starkt underrepresenterade. Samma mönster syns vad gäller tillgång till hälsa och utbildning.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Somalia rankas i flera index som ett av de värsta länderna i världen att vara kvinna med diskriminerande familjelagar, begränsad fysisk integritet och tillgång till resurser. Somalia har ännu inte tillträtt FN:s konvention mot all slags diskriminering mot kvinnor men har gjort utfästelse att göra så.

Enligt Somalias interimsförfattning har kvinnor och män lika rättigheter men då rättssystemet fortfarande är svagt och under uppbyggnad så finns det stort utrymme för tolkningar av existerande lagar och praxis. Arvssystemet är ett exempel där den konstitutionella bestämmelsen kring kvinnors lika rättigheter står i konflikt med sharialagen, som kraftigt begränsar kvinnors arvsrätt. Traditionella begränsningar kring kvinnors ägande av mark och avsaknaden av ett besittningsrättssystem bidrar till begränsade landrättigheter. Diskriminerande praxis begränsar också kvinnors tillgång till kapital och finansiella tjänster, inklusive banklån.

Våld, inklusive sexuellt våld, mot kvinnor och flickor är ett utbrett problem. Konflikten mellan regeringen och Al Shabaab, liksom lokala konflikter över resurser samt återkommande humanitära kriser har lett till ett stort antal internflyktingar, varav en hög andel är kvinnor och flickor, vilka är särskilt sårbara för våld och utnyttjande. För brottsoffer som söker rättvisa står att välja mellan ett svagt formellt rättsväsende med bristande kapacitet och förmåga att hantera könsrelaterat våld alternativt det informella rättssystemet. Framsteg sker dock på detta område. En sexualbrottslagstiftning som bland annat kriminaliserar våldtäkt, sexslaveri och sexuellt ofredande har antagits i Puntland i slutet av 2016 men ännu inte på federal nivå. En implementeringsplan för den nya lagen i Puntland är under utarbetande och förväntas träda i kraft inom kort.

Det finns en rad kvinnoorganisationer i Somalia som verkar för kvinnors rättigheter i huvudsak på gräsrotsnivå. Behovet av en mer enad kvinnorörelse som arbetar mot gemensamma mål har uttryckts vid flera tillfällen.

Interimsförfattningen, som förbjuder och likställer kvinnlig könsstympning med tortyr, är på detta område i praktiken verkningslös och Somalia har

alltjämt den högsta förekomsten av kvinnlig könsstympning i världen – cirka 98 procent.

Barnets rättigheter

Somalia ratificerade barnkonventionen 2015, vilket stärker dess åtagande att skydda barnets rättigheter och avskaffa barnarbete. Trots detta utsätts barn för grova kränkningar. Alla parter i konflikten fortsätter att begå allvarliga övergrepp mot barn, inklusive rekrytering till väpnade styrkor och godtyckliga frihetsberövanden. Enligt FN:s senaste rapport om barn i väpnad konflikt har det skett en kraftig ökning av rekrytering av barn och FN har dokumenterat 1 092 fall av rekrytering och användning av barnsoldater under 2016. Under rapporteringsperioden 2010-2016 har FN dokumenterat 6 163 fall (5933 pojkar och 230 flickor). Barn har skickats ut i strid vid frontlinjer samt utnyttjats för transport av ammunition och spränganordningar samt som informatörer.

Den somaliska regeringen åtog sig redan 2012 att verkställa en handlingsplan mot rekrytering av barnsoldater men genomförandet har gått långsamt. Framförallt Al Shabaab kidnappar och tvångsrekryter barn men FN bekräftar även fall av rekrytering av barnsoldater bland andra miliser (Ahl al-Sunna wal-Jama) och vissa regionala regeringsstyrkor. Den somaliska nationella armén har infört ett screeningprogram för att komma tillrätta med problemet.

I Puntland hålls för närvarande ett antal minderåriga frihetsberövade efter att ha tillfångatagits vid sammandrabbningar med Al Shabaab. Av sammanlagt 100 tillfångatagna Al Shabaab-medlemmar var ungefär hälften minderåriga som tvångsrekryterats. Efter utdragna förhandlingar har barnen under 15 år frigivits och överlämnats till UNICEF. Dock sitter fortfarande ett antal minderåriga fängslade dömda till 20-åriga fängelsestraff. Många väntar på avrättning om Puntlands regering inte beslutar att omförvandla dödsdomarna för de minderåriga. Förhållandena i det fängelse där de dödsdömda sitter är mycket svåra.

Barnmisshandel är ett allvarligt problem, men det finns ingen tillgänglig statistik över hur utbrett det är. Våldtäkt och sexuellt utnyttjande av barn förekommer också, inte minst inom ramen för barnäktenskap.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Klanbaserad identitet dominerar samhället vilket resulterar i diskriminering av minoritetsklaner och etniska minoritetsgrupper. Den dominerande klanen i ett område utesluter ofta andra grupper från tillräckligt deltagande i beslutsfattande vilket medför begränsningar vad gäller minoriteters tillgång till rättvisa, offentlig service och sysselsättning. Minoritetsgrupper är också oproportionerligt utsatta för övergrepp och förlorar ofta dispyter om landrättigheter. Detta leder i sin tur till att utsatta och diskriminerade grupper ofta utgör en god rekryteringsbas för Al Shabaab.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexualitet är förbjudet enligt lag och bestraffas med upp till tre års fängelse. Det finns inga tillgängliga rapporter om diskriminering av hbtq-personer och ämnet är i stort sett tabu i Somalia. Om övergrepp förekommer rapporteras de inte och utreds inte heller av myndigheterna.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Somalia har en komplex flykting- och migrationsbild med flyktingar i norr (Somaliland/Puntland) från Jemen, ett stort antal internflyktingar, samt återvändande från flyktinglägren i Kenya. Migrantarbetare finns inte i någon nämnvärd utsträckning.

I Somalia finns idag uppskattningsvis 1,1 miljoner internflyktingar, vilket motsvarar 9 procent av befolkningen i Somalia, varav ungefär 400 000 finns i Mogadishu i 480 icke-planerade läger. Människor är ofta tvungna att fly sina hem på grund av cykler av torka, konflikt, ekonomiska svårigheter och militära offensiver.

Internflyktingar anses vara den mest sårbara gruppen i samhället och är konstant utsatta för olika kränkningar och övergrepp, framförallt i form av vräkningar från sina läger då priserna på land i Mogadishu går upp. Andra av FN dokumenterade övergrepp på denna grupp inkluderar könsbaserat våld och kränkningar av barns rättigheter. Internflyktingar har också hög grad av undernäring och osäker livsmedelsförsörjning. Antalet personer som omfattades av dokumenterade vräkningar under halvåret januari till juni 2016 uppgick till 220 000.

FN beräknar att mer än 1 miljon somalier lever som flyktingar främst i Kenya, Etiopien, Uganda, Djibouti och Jemen. Stängningen av flyktinglägren i Dadaab i Kenya, där mer än 250 000 somaliska flyktingar befinner sig, har inneburit en ström av återvändande till Somalia som framförallt söker sig till städerna Kismayo, Mogadishu och Baidoa. Trots internationell hjälp är vägen svår och när de anländer saknas tillräcklig kapacitet för mottagande, service och integrering vilket gör att en del försöker återvända till Kenya eller förflyttar sig vidare. De som kommer tillbaka till kenyanska gränsen blir inte längre erkända som flyktingar och blir istället odokumenterade flyktingar. *Amnesty International* och *Human Rights Watch* har utfört en studie baserad på intervjuer av återvändande somalier som vittnar om övergrepp och utpressning från väpnade styrkor under resan.

Somalias svaga institutioner gör implementering och uppföljning av FN:s flyktingkonvention svårt. Landet samarbetar med UNHCR framförallt vad gäller återvändande från Kenya och internflyktingar. Till Somaliland och Puntland kommer även flyktingar från Etiopien, Jemen och Eritrea i mindre antal. Både Somaliland och Puntland har etablerade procedurer och institutioner för asylprocessen, utarbetade tillsammans med UNHCR. På federal nivå (Mogadishu) finns lagar och procedurer för asyl, men inga genomförande eller mottagande institutioner.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Enligt interimsförfattningen ska staten skydda personer med funktionsnedsättning, men tillämpningen brister generellt. Personer med funktionsnedsättning och deras familjer möter många hinder bland annat vad gäller sysselsättning, utbildning och tillhandahållande av hälso- och sjukvård. Enligt rapporter från bland annat *Human Rights Watch* är personer med funktionsnedsättning och personer med psykisk ohälsa särskilt utsatta för diskriminering och våld och utsätts ofta för tvångsäktenskap, våldtäkter och tvångsvräkningar.

Det finns ingen officiell information om förekomsten av psykisk ohälsa. Men enligt *Human Rights Watch* är nivåerna höga som ett resultat av bland annat trauman orsakade av våldet i landet och den pågående konflikten, utbredd användning av drogen khat, arbetslöshet och brist på hälso- och sjukvårdstjänster. Personer med psykisk funktionsnedsättning är ofta helt beroende av ofta dåligt informerade anhöriga, som inte har någonstans att vända sig för hjälp. Många med psykisk funktionsnedsättning placeras mot

sin vilja på institutioner som ofta snarare utgör bestraffning än behandling.
Det förekommer att intagna kontrolleras genom att kedjas fast.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1990. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades 1990 men det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1990. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1975.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* och det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1990. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 2015. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter signerades 2015. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi har inte signerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* har inte ratificerats.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* har inte ratificerats.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 1978.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Regionala instrument

Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter, *African Charter on Human and Peoples Rights (ACHPR)*, ratificerades år 1985.

Tilläggsprotokollet om kvinnors rättigheter signerades 2006.

Afrikanska stadgan om barnens rättigheter och välfärd, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, (ACRWC), signerades 1991.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige arbetar brett med rättighetsperspektivet i Somalia och för en aktiv dialog, bland annat om kvinnors deltagande i freds- och statsbyggande, i kombination med utvecklingssamarbete.

Sverige har aktivt bidragit till och sedan augusti 2014 varit medordförande i givargruppen för mänskliga rättigheter i Somalia. Sverige stödde Somalias deltagande i den andra granskningen i FN:s universella granskningsmekanism (UPR) i januari 2016. Sverige gav bland annat rekommendationerna att Somalia bör ratificera konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, ratificera protokollet till den afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter om kvinnors rättigheter i Afrika, och anta och genomdriva lagar och förordningar som förbjuder alla former av våld mot kvinnor.

Sverige samarbetar med FN, EU och andra givare i dialogen med Somalia om mänskliga rättigheter. Sverige har också varit en av de starkast drivande vad gäller kvinnors politiska deltagande.

Sverige har även bidragit till förbättringen av den somaliska kriminalvården, vilket har kompletteras av den svenska kriminalvården, som har sekunderat personal till UNODC och till UNSOM:s rätts- och säkerhetsprogram.